

ἰθ'. Εἰς τὰς δυσυχίας μὴ γίνεσαι ἀνυπόμονος καὶ μελαγχολικός. Προσπάθει μὲ ἡσυχίαν νὰ εὔρης τὴν αἰτίαν τοῦ κακοῦ, καὶ τὰ μέσα τοῦ νὰ τὸ ἀποδιώξης. Μὴ μεγαλύνῃς τὰ κακὰ μὲ τὴν φαντασίαν σου. Μὴ προσκολλᾶσαι εἰς μελαγχολικοὺς σοχασμούς· ἀλλὰ προσπάθει εὐθύς νὰ ἐλευθερωθῇς ἀπὸ τὸ βάρος τῶν θλίψεων. Τίς ἐξεύρει, ἂν τὸ σήμερον φαινόμενον κακὸν δὲν θελεῖ φανῆν αὔριον ἀγαθὸν καὶ ὠφέλιμον;

Τὶ χρεώσεῖ νὰ κάμνῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τοὺς ἄλλους.

§. 13. Καθῆκον πρῶτον. Τίμα τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὡς λογικὰ ὄντα, διατηρῶν καὶ αὐξάνων τὴν προσωπικῆν των ἀξίαν.

Καθεὶς ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος, καὶ προάγεται ὑπὸ τοῦ λογικοῦ του εἰς τὴν ἀρετὴν (§. 2. 5.). Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ τιμῶμεν τὴν προσωπικὴν του ταύτην ἀξίαν. Δὲν πρέπει νὰ καταφρονῶμεν τινὰ οὔτε μὲ τὸν νοῦν, οὔτε μὲ τὸν λόγον, οὔτε μὲ τὸ ἔργον· διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸν κακουργότατον δὲν πρέπει νὰ καταδικάζωμεν· διότι ὁ Θεὸς ἔχει ταύτην τὴν ἐξουσίαν· ἡμεῖς δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν τὰ κρύφια τῆς τῶν ἄλλων καρδίας. Καὶ κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων δὲν πρέπει νὰ δείχνωμεῖς τιμωρητικὸν ἦθος· τὰς κατὰ τούτων ποινὰς πρέπει νὰ διορίζῃ ἡ πολιτικὴ διοίκησις· ὁ δὲ ἰδιώτης δὲν πρέπει νὰ κάθῃται κριτῆς καὶ καταδικαστῆς τοῦ πταισίου.

Χρέος ἀπαραίτητον ἔχομεν νὰ τιμῶμεν τὴν ἱεράν ἡμῶν πίσιν· καὶ νὰ σεβώμεθα τὴν πολιτικὴν διοίκησιν, τὰ δύο ἀπαραίτητα μέσα τῆς διατηρήσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας· νὰ ἐκδιώκωμεν καὶ νὰ σέλλωμεν εἰς τοὺς κόρακας τὴν ἀμάθειαν, τὴν ἀπάτην, τὴν κακοήθειαν, τὰ ὀλέθρια ζιζάνια τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας.

Χρέος ἔχομεν ὃ ἀγαπῶμεν ἐξ ὅλης καρδίας τὰς ὠφελί-
μους γνώσεις, τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, καὶ τὰ δημόσια παι-
δευτήρια, ὅπου ἀναφαίνεται ὁ ἄνθρωπος ἀληθινὸς ἄνθρωπος·
ὅς τις καταλαμβάνει τὸν ἑαυτὸν του ἰκανὸν νὰ φωτίσῃ καὶ νὰ
παιδεύσῃ ἄλλους, ἔχει χρέος ἱερώτατον νὰ τὸ κάμῃ.

Πρέπει νὰ κηρύττωμεν καὶ νὰ συνισῶμεν τὴν ἀρετὴν·
τὸν ἀδίκως κατατρεχόμενον νὰ βοηθῶμεν· νὰ φανερόνωμεν
καὶ νὰ ἐμποδίζωμεν κακὰς ἐγχειρήσεις· νὰ προσατεύωμεν τοὺς
ἀδυνάτους, εἴαν δυνάμεθα· νὰ παραβλέπωμεν τὰ ἐλαττώματα
τῶν ἄλλων· ἀλλὰ νὰ πολεμῶμεν μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις μας
τὰς βλαβερὰς καὶ ὀλεθρίους προλήψεις.

Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ προξενῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον χαρὰς ἀ-
νευθύνοῦς, νὰ αὐξάνῃ τὰ ἀγαθὰ του· εἰς καθένα ὅχι μόνον νὰ εὐ-
χεται τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ἀγαθοποιῇ, ὅσον δύναται·
πρέπει μὲ τὴν ἀγαθὴν συμβουλήν μας, μὲ τὸ παράδειγμά μας,
μὲ ὅλας ἡμῶν τὰς δυνάμεις νὰ γινώμεθα κοινωφελεῖς.

Αἱ ἀρεταί, αἵτινες ἐκπηγάζουν ἀπὸ τὰ φρονήματα ταῦτα,
εἶναι γενικὴ φιλανθρωπία, ἀγάπη τῆς πατρίδος, ζῆλος ὑπὲρ
τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς, τιμιότης, δικαιοσύνη, ἡμερότης,
εὐσπλαχνία, εὐγνωμοσύνη, ἠλαρότης, ἀνοχή.

Τὰ καθήκοντα ταῦτα χρεωσοῦμεν εἰς πάντα ἄνθρωπον,
μέγαν καὶ μικρὸν, πτωχὸν καὶ πλούσιον, ἀμαθῆ καὶ πεπαι-
δευμένον, ἄσπρον καὶ μαῦρον, φίλον καὶ ἐχθρόν. Φιλανθρω-
πία καὶ φιλία προσάζεται ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον εἰς ὅλους τοὺς
ἀδελφούς μας. Αὕτη ὅμως δὲν ἀπαιτεῖ νὰ εὐχαριστούμεθα εἰς
τὰς κακίας τῶν ἄλλων, ἀλλὰ μόνον νὰ μὴ τοὺς μισῶμεν, καὶ
τοὺς καταδιώκωμεν.

Ἡ ἀρετὴ τῆς φιλανθρωπίας ἀνταμείβει τὸν ἄνθρωπον καὶ
εἰς τοῦτον τὸν κόσμον· διότι διὰ τῆς ἀγάπης ἀποκτᾷ τὴν ἀ-
γάπην τῶν ἄλλων· ὄντινα εὐεργετοῦμεν, θέλωμεν χαρῆν τὴν

εὐγνωμοσύνην του· ἀλλὰ καὶ χωρὶς τοῦτο, εὐτυχίζοντες τοὺς ἄλλους, αἰσθανόμεθα ἐξυψουμένας τὰς ψυχικάς μας δυνάμεις, καὶ γεύόμεθα τὴν ἀνεκλάλητον ἡδονὴν, ἣτις δὲν συγκρίνεται μὲ καμμίαν ἡδονὴν τοῦ κόσμου.

Ἀπὸ τὰς πολλὰς κακίας, αἵ τινες εἶναι ἐναντίαι τῶν φρονημάτων τούτων, μεγαλήτεροι εἶναι αἱ ἐφεξῆς· ἀδικία, καταφρόνησις, φιλονεικία, φιλεκδικία, φθόνος, ζηλοτυπία, ἐπιχειρεκακία, μῖσος, ἀγνωμοσύνη, ἀπάτη, ἐμπόδιον τοῦ ἀληθινοῦ φωτισμοῦ, ἀναρχία, φατριασικὸν πνεῦμα, ἀδιαφορία πρὸς τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ προτερήματα, ἀμέλεια καὶ παράβλησις τῶν κοινωφελῶν.

Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ἀνιχνεύσῃ τὰς πηγὰς ὅλων τούτων τῶν κακῶν! μέρος μὲν εἶναι ἡ κακὴ ἀνατροφή, διαφθορὰ τῶν ἡθῶν διὰ τῆς κολακείας· μέρος δὲ πρόληψις, ὅτι δὲν δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ κατορθώσῃ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἀρετήν· μέρος, ὑπερηφάνεια καὶ σκληρότης τῶν τῆς ὑψηλοτέρας τάξεως ἀνθρώπων· ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ δεισιδειμονία, ὡς τυφλόνοντα τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ διδάσκοντα τὰς ὁρθὰς περὶ Θεοῦ καὶ ἀρετῆς ιδέας, δὲν εἶναι μικραὶ αἰτίαι.

Τὰ ἐλεεινὰ ἀποτελέσματα τούτων τῶν κακιῶν εἶναι πολυειδέστατα. "Ὅς τις δὲν τιμᾷ, οὐδ' ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἔχει νὰ ἐλπίσῃ οὐδ' αὐτὸς ἀγάπην, βοήθειαν, συμπάθειαν, συναγαλλίασιν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. » Ἐνῶ μὲτρω μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν « εἶπεν ὁ δεσπότης τῶν ὅλων. Καὶ καθ' ἑαυτὰ δὲ τὰ αἰσθήματα τοῦ μίσους, τοῦ φθόνου καὶ τῶν ἄλλων κακιῶν, εἶναι ἀπὸ τῆς καὶ πικραντικὰ τῆς ζωῆς.

Διὰ τοῦτο πρέπει ὁ ἄνθρωπος ἐκ νεότητος νὰ συνηθίζῃ εἰς τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὰς κοινωνικὰς ἀρετὰς. Εἰς τὴν εὐτυχίαν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πρέπει νὰ ζητῶμεν τὴν ἰδικήν μας· ὅς τις ἐγεύθῃ συχνάκις τὴν χαρὰν τῆς εὐεργεσίας, δὲν

τὴν ἀλλάσσει μὲ καμμίαν εὐφροσύνην τοῦ κόσμου. Μὴ συνερίζεσαι, ἄνθρωπε, τὴν μοχθηρίαν καὶ ἀχαρισίαν ἀχρείων τινῶν ἀνθρωπαρίων. Μιμοῦ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ὅς τις ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Συνανασρέφου πάντοτε ἀγαθοὺς ἀνθρώπους, ὥστε διὰ τοῦ παραδείγματός των νὰ διεγείρῃς καὶ νὰ ἐμψυχώνῃς τὴν φιλανθρωπίαν σου.

§. 14. Καθῆκον δεύτερον. Διατήρει τὴν ζωὴν, καὶ τὴν υἰγιάν, καὶ ὅλας τὰς σωματικὰς δυνάμεις τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Φόνος φανερός ἢ δόλιος εἶναι τὸ βαρύτερον ἀπ' ὅλα τὰ ἀμαρτήματα, καὶ ἡ χαλεπωτάτη κακοήθεια. Ἐὰν κινδυνεύωμεν νὰ φονευθῶμεν ἀπ' ἄλλους, τότε ἔχομεν δίκαιον νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τὸν φόνον διὰ φόνου. Ἄλλως δὲ, μόνον οἱ νόμοι, καὶ ἡ διοίκησις ἔχει τὸ δίκαιον νὰ τιμωρῇ μὲ φόνον τοὺς ἀξίους θανάτου κακούργους.

Δὲν πρέπει νὰ παρακινῆς κανένα εἰς ἔργα ἐπικίνδυνα τῆς ζωῆς του, οὐδὲ νὰ σερῆς ἀπ' ἄλλον τὰ μέσα τοῦ νὰ ἐνδυναμόνη τὸ σῶμα του· οὐδὲ νὰ πικραίνῃς κανένα χωρὶς ἀνάγκην· οὐδὲ νὰ ἀναγκάζῃς τινα εἰς πολυφαγίαν καὶ πολυποσίαν, τὰ ὅποια εἶναι τῆς υἰγείας καὶ τῆς ζωῆς πολέμια.

Νὰ λυτρώνωμεν τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων ἀπὸ κινδύνους, εἶναι καὶ τοῦτο καθῆκον μας. Ἔσο λοιπὸν ἕτοιμος νὰ θυσιάσῃς καὶ τὰς δυνάμεις σου καὶ τὴν υἰγιάν σου, καὶ ἄλλα ἀγαθὰ, διὰ νὰ λυτρώσῃς τὴν ζωὴν κινδυνεύοντος ἀνθρώπου. Παραδέξου, εἰς τοὺς ἀρρώστους· βοήθει τους, ἐὰν δύνασαι· ἀπόκτα τὰς εἰς τοῦτο ἀναγκαιοτέρας γνώσεις· συμβούλευέ τους νὰ μεταχειρίζωνται τὰ ὠφέλιμα μέσα· πολέμει, ὅσον δύνασαι, τὰς προλήψεις τῆς διαίτης, ἧτις βλάπτει τὴν υἰγιάν.

Ἄκαιρος καὶ ἐπιβλαβὴς ἀνδρία, μονομαχία, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀποτρόπαια ἔργα, εἶναι ἀδικιώτατα· μία ἀπὸ τὰς τρα-

μερωτάτας κακίας εἶναι, εἴαν τις μελετήσῃ φόνον εἰς τὴν ἱεράν ζωὴν τοῦ Ἡγεμόνου.

Ποιναὶ τῆς παρούσης ζωῆς, τύφεις ἀκατάπαυσοι τοῦ συνειδότος, ποιναὶ αἰώνιαι αἰ μετὰ θανάτου, εἶναι τὰ ἀπαραίτητα ἀποτελέσματα τοῦ φόνου.

Ἡ ἠθικὴ φρόνησις σὲ προσάξει νὰ μὴν παροξύνῃς τινα εἰς θυμὸν οὔτε διὰ λόγων οὔτε δι' ἔργων· νὰ ἀποφεύγῃς πᾶσαν ἔριδα καὶ λογομαχίαν· νὰ εἶσαι προνοητικὸς, προσεκτικὸς, ἀγαπητὸς, ἀτάραχος· καὶ νὰ συλλάβῃς εὐκρινῆ καὶ ὀρθὴν περί τιμῆς ἰδέαν.

§. 15. Καθῆκον τρίτον. Μὴ σερῆς τινα ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ του.

Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος, πρέπει νὰ ἐξουσιάζῃ ἐλευθέρως καὶ ὅσα μὲ δίκαιον τρόπον ἀπέκτησε ἀγαθὰ. Ἀγαθὰ δὲ τοῦ ἄλλου, τὰ ὅποια δὲν πρέπει νὰ ἐνοχλῶμεν, εἶναι· ἡ ἐλευθερία, τὰ πράγματά του, αἱ δυνάμεις του, ἡ μεταχειρίσεις τῶν πραγμάτων καὶ τῶν δυνάμεών του, τιμὴ, φίλοι, συγχωρημέναι ἥδοनाί.

Μὴ ἀπατᾶς κανένα· φύλαττε τὴν ὑπόσχεσίν σου, ἂν εἶναι φυσικῶς καὶ ἠθικῶς δυνατὴ· ἔσο ἐπιεικὴς, καὶ παράβλεπε καὶ τινα ἀπὸ τὰ αὐστηρὰ δικαία σου· ἔσο εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτας σου· ἐπίστρεψε τὰ ξένα, λέγω ἐμπιστευμένα πράγματα, καὶ εὐρημένα· εἴτινος ἔγεινας αἰτία ζημίας, ἀποπλήρονέ την μετὰ τοῦ ἀπαιτουμένου τόκου. Ἀπόφευγε βία, κλοπὴν, ἀπάτην, δολιότητα, ψεῦδος, αἰσχροκέρδειαν, ἀχαρισίαν. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον γίνεσαι σεβάσμιος, καὶ ἀξιόπιστος εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Πρέπει δὲ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀρχίζῃ σύγκαιρα νὰ μισῇ τὴν ἀδικίαν, καὶ διὰ τῆς ἐπιτηδειότητος καὶ φιλοπονίας του νὰ πορίζεται ἀτὸς του τὸν ἐπιούσιον ἄρτον. Πρὸ πάντων δὲ πρέ-

πει νὰ ἔχῃς ἔμπροσθέν σου τὸν μέγαν καὶ ἰψηλὸν κανόνα,
 »Καθὼς δὲν θέλεις νὰ ἐνοχλοῦν ἄλλοι τὰ δίκαιά σου, οὕτω καὶ
 σὺ μὴ ἐνοχλῆς τὰ δίκαια τῶν ἄλλων«.

§. 16. Καθῆκον τέταρτον. Ἔσο τίμιος καὶ ἀληθεύς.

Πᾶν ψεῦδος, τὸ ὁποῖον λέγεις διὰ νὰ ἀπατήσῃς ἄλλους, εἶναι ὕβρις καὶ ἀτιμία, ὄχι μόνον ἐνὸς ἢ δύο ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ λέγῃς ἄλλα, καὶ νὰ νοῆς ἄλλα· μὴ ὑποκρίνεσαι, μὴ κρύπτῃς τὴν ἀλήθειαν, ὅπου χρεωθεῖς νὰ τὴν φανερώσῃς· ἐξαφείτῃ μόνον, ἐάν εἶναι ἀνάγκη νὰ λυτρώσῃς τὴν ζωὴν ἄλλου ἀπὸ παράνομον βίαν. Ἐὰν ἡ διοίκησις ζητῇ τὴν μαρτυρίαν σου, πρέπει παντοτε νὰ ὁμολογῆς τὴν ἀλήθειαν.

Ἔσο ὅμως καὶ σιωπηλός· ὅταν ἡ διοίκησις δὲν ζητῇ ἀπὸ σοῦ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἀληθείας, δὲν πρέπει νὰ διαλάλῃς εἰς τοὺς ἄλλους τὰς ἀσθενείας καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀνθρώπων. Τοὺς ὄρκους πρέπει νὰ φυλάττῃς, ἐὰν δὲν ἀντιφέρωνται εἰς τὰ ἠθικά σου καθήκοντα. Ἔσο τίμιος, εὐθύς, εἰλικρινής, σοχαστικὸς εἰς τοὺς λόγους σου, καὶ μὴ θέλῃς οὐδ' ἀσεῖζόμενος νὰ ἀπατήσῃς τινα. Ἡ μεγάλη καὶ δίκαια τιμωρία τῶν ψευδολόγων εἶναι Ἡ μὴ πιστεύονται, καὶ ὅταν λέγῃσι τὴν ἀλήθειαν.

Περὶ Συνθηκῶν ἢ Συναλλαγμάτων.

§. 17. Συνθήκη ἢ Συνάλλαγμα εἶναι ἀμοιβαία συμφωνία μετ' ἐλευθερίας γινομένη μεταξύ δύο ἢ πλειοτέρων ἀνθρώπων εἰς τὸ νὰ δίδωσι καὶ νὰ λαμβάνωσι δίκαια. Κάνεις δὲν πρέπει νὰ κάμνῃ συνθήκην, τὴν ὁποῖαν ἢ δὲν θέλει, ἢ δὲν δύναται νὰ φυλάξῃ. Ἐὰν τὸ ἓν μέρος ἀθετήσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του, δὲν εἶναι ὑπόχρεων οὐδέ τὸ ἄλλο νὰ τὴν φυλάξῃ. Ὅταν θέλῃ τις νὰ χαλάσῃ μίαν συνθήκην, εἶναι ὑπόχρεως νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν ἄλλον ἅλη

τὴν ζημίαν, ἥτις ἐμπορεῖ νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν ἀθέτησίν-
της. Ἀπὸ τὰς πολλὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ
γίνουσι εἰς τὸν κόσμον, ἐκθέτομεν μόνου τινὰς, τὰς ἀναγκαιο-
τέρας καὶ οὐσιωδεσέρας.

§. 18. Ἡ πολιτικὴ κοινωνία ἐπισηρίζεται εἰς εὐλογον
μὲν, σιωπημένην δὲ συνθήκην, τὴν ὁποίαν κάμνουσιν οἱ πολί-
ται ὡς μέλη τῆς κοινωνίας, ὑποσχόμενοι νὰ φυλάξωσιν εἰς ἀλ-
λήλους τὰ ἐφεξῆς.

α'. Ἄπας πολίτης χρεωθεῖ νὰ εἶναι πιστὸς εἰς τὸν συμ-
πολίτην του.

β'. Ἡ διοίκησις χρεωθεῖ νὰ προσατεύῃ τοὺς ὑπηκόους,
καὶ νὰ βοήθῃ τὰ δίκαια καὶ τοὺς σκοπούς των συμφώνως μὲ τὴν
πολιτικὴν συνθήκην. Δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζεται τοὺς πο-
λίτας καὶ τὰ κτήματά των ὡς μέσα τῶν ἰδίων τῆς προσωπικῶν
σκοπῶν.

γ'. Οἱ ὑπήκοοι χρεωθεῖσι νὰ εἶναι εὐπειθεῖς καὶ πιστοὶ
εἰς τὸν Ἡγεμόνα, ὅς τις πάριστάνει ὅλην τὴν πολιτείαν· καὶ νὰ
πληρύνωσιν εὐχαρίσως τοὺς φόρους, οἵτινες εἶναι ἀναγκαῖοι
πρὸς διατήρησιν τῆς κοινῆς ἀσφαλείας.

§. 19. Ὄταν φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς ὠρίμην ἡλικίαν,
τότε διεγείρονται αἱ σαρκικαὶ ἐπιθυμίαι, τὰς ὁποίας ἐνδιέσπει-
ρεν ἡ θεία πρόνοια εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς διατή-
ρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Χρεωθεῖς τότε νὰ φυλάξῃς τὰ
ἐφεξῆς.

α'. Ἡ φυσικὴ αὕτη ὁρμὴ εἶναι πρᾶγμα ἱερόν, καὶ δὲν
πρέπει νὰ τὴν καταφρονήσῃς οὔτε μὲ τὸν νοῦν, οὔτε μὲ τὸν
λόγον, οὔτε μὲ τὸ ἔργον.

β'. Δὲν πρέπει νὰ κάμῃς καμμίαν ἄλλην χρῆσιν ταύτης
τῆς φυσικῆς ὁρμῆς, ὥστε νὰ καταργήσῃς τὸν σκοπὸν τῆς τοῦ
γένους προαγωγῆς.

γ'. Μόνην ὀρθὴν καὶ δικαίαν χρῆσιν ταύτης τῆς ὀρμῆς ὑπολάμβανε τὸν γάμον.

§. 20. Εἶναι ἔργον τῆς ἐσχότης ἀδικίας, εἴαν τις κάμνη ἄλλους ἀνθρώπους, ἢ τὸν ἑαυτόν του, ὄργανα ἀναπαύσεως τῶν κτηνωδῶν ἐπιθυμιῶν, καὶ ἀφανίζῃ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον τὸν σκοπὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐχουσι δὲ προσέτι αἱ ἁμαρτίαι αὗται καὶ ἀναρίθμητα κακὰ ἀποτελέσματα· ὁ φιλήδονος ἐξασθενίζει τὴν υἰγιάν τοῦ σώματός του, τὰς ψυχικάς του δυνάμεις, γίνεται θηλυπρεπὴς, καὶ χάνει πάντα ζῆλον εἰς τὸ νὰ παιδεύσῃ καὶ νὰ μορφώσῃ τὸ πνεῦμα του. Καταδαπανᾷ συχνάκις τὴν περιουσίαν του, δυσφημίζεται, καὶ πολλάκις καθυποβάλλεται καὶ εἰς πολιτικὰς ποινάς. Αἱ ἐπιπλήξεις τοῦ συνειδότος του τὸν καταβασανίζουν πάντοτε, καὶ μάλιστα, ὅταν κάμνη ἄλλους δυσυχεῖς, τοὺς ὁποίους δὲν δύναται νὰ ἀνταμείψῃ διὰ τὰς ὁποίας τοὺς ἐπροξένησε δυσυχίας καὶ ἀτιμίας. Τελευταῖον πρέπει νὰ τρέμῃ πᾶσαν σιγμὴν καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν, τὰς ὑπὸ τῆς Θείας δίκης ἐπιφερομένας εἰς τοὺς ἀσώτους ἀτελευτήτους βαθάνους.

§. 21. Διὰ νὰ φυλάττεσαι καθαρὸς καὶ ἀγνὸς ἀπὸ τὰς τοιαύτας ἀθεμιτουργίας, ἀκολούθει τὰ ἐφεξῆς. Ἐσο ἐγκρατὴς, καὶ φίλεργος. Φύλαττε καθαρὰν τὴν φαντασίαν σου· ἔσο ἐντροπαλὸς καὶ εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς τὰ ἔργα σου. Ἐχε κατὰ νοῦν τοῦ Θεοῦ τὸν φόβον. Ἐντρέπου τοὺς ἀνθρώπους· σοχάζου συχνάκις Τὶ ἠθέλαιν εἰπεῖν περὶ σοῦ ἄλλοι τίμιοι ἄνθρωποι, εἴαν δυσφημισθῆς ὡς φαυλόβιος. Ζήτηε ἀγαθὰς καὶ σεμνὰς συναναστροφάς. Ἀπόφευγε πᾶσαν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ διερεθίζῃς τὰς ἐπιθυμίας σου· μὴ διαβάσῃς ποτὲ κακὴν καὶ ἄσεμνα συγγράμματα.

§. 22. Γάμος εἶναι ἠθικῶς δικαία συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἀνὴρ καὶ γυνὴ ἐνόνονται ἐπὶ ζωῆς των διὰ νὰ ὑπακού-

σωσιν εἰς τὴν θεῖαν διαταγὴν τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους προαγωγῆς καὶ διατηρήσεως· ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ λέγονται σύζυγοι, καὶ χρεωσοῦσι νὰ τιμῶσιν ἀμοιβαίως, καὶ νὰ ἀγαπῶσι, καὶ νὰ βοηθῶσιν ἀλλήλους. Ὁ γάμος δὲν πρέπει νὰ διαζευγνύεται εἰ μὴ δι' ὀλίγας τινὰς ἀναγκαιοτάτας αἰτίας, τὰς ἐποίας ἐξεύρουσιν οἱ νόμοι.

§. 23. Ὅταν οἱ σύζυγοι γείνωσι γονεῖς τέκνων, χρεωσοῦσιν νὰ τὰ ἀναθρέψωσιν ἢ αὐτοὶ, ἢ διὰ παιδαγωγῶν· νὰ φροντίσωσι διὰ τὴν προκοπὴν, καὶ διὰ τὰ χρυσάτων ἤθη, ὅσον τοὺς συγχωροῦν αἱ περιστάσεις των, μεταχειριζόμενοι τὴν πατρικὴν των ἐξουσίαν πρὸς ἀγαθὸν τῶν τέκνων των· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ τὰ μεταχειρίζονται ὄργανα τῆς ἀναπαύσεως τῶν ἐπιθυμιῶν των, οὐδὲ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἰδιωφελῶν σκοπῶν των. Τὰ δὲ τέκνα χρεωσοῦσιν εἰς τοὺς γονεῖς των σέβας, ὑπακοὴν, ἀγάπην, εὐγνωμοσύνην· καὶ ὅταν γηράσωσιν οἱ γονεῖς των, καὶ δὲν δύνανται νὰ διατηρῶσι τὸν ἑαυτοῦ τους, χρεωσοῦν τὰ τέκνα νὰ τοὺς γηροκομήσωσι μὲ ἀγάπην καὶ εὐγνωμοσύνην· καὶ ἐὰν οἱ γονεῖς των εἶναι ἰδιότροποι καὶ παράξενοι, ἢ ἔχουν ἄλλα ἐλαττώματα, νὰ τοὺς ὑπομένωσι χωρὶς νὰ τοὺς λυπῶσι, προσπαθοῦντα τὴν διόρθωσίν των μὲ γλυκὺν καὶ ἡμερον τρόπον· ἀλλὰ πρὸς χάριν τῶν γονέων των δὲν πρέπει νὰ παραβαίνωσι κἀνὲν τῆς Ἠθικῆς καθήκον.

§. 24. Πρὸς πάππους, ἐπιτρόπους, παιδαγωγούς, διδασκάλους, καὶ ὄλους, ὅσοι ἐπέχουν τόπον γονέων, χρεωσοῦν τὰ τέκνα νὰ ἐκπληρῶνωσιν ἐπίσης τὰ καθήκοντα τῆς εὐπειθείας, τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης, καθὼς καὶ εἰς τοὺς γονεῖς των.

§. 25. Ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ εἶναι σφικτὰ συνδεδεμένοι διὰ τοῦ φυσικοῦ δεσμοῦ τῆς οἰκογενείας· διὰ τοῦτο χρεωσοῦν νὰ ἀγαπῶνται καὶ νὰ βοηθῶνται ἀμοιβαίως.

§. 26. Πρὸς πάντα, ὅς τις εἶναι συνδεδεμένος μετὰ σου διά τινος σχέσεως, συγγενῆς, π. χ. συμμαθητῆς, φίλος, ἐὰν χρειάζεται τὴν βοήθειαν, τὴν συμβουλὴν, ἢ τὴν προστασίαν σου, ἔχεις χρέος νὰ τὴν δώσης εἰς αὐτὸν πλεον παρὰ εἰς ἄλλου ξένου.

§. 27. Δεσπόται καὶ ὑπερέται δὲν πρέπει μόνον νὰ ἐκπληρώνωσιν ἀκριβῶς τὴν ὁποίαν ἔκαμαν συνθήκην, ἀλλὰ νὰ προσπαθοῦν δι' ἐπεικειίας καὶ ἀγάπης νὰ κάμνουν, ὅσον εἶναι δυνατόν, ἠδεϊάν, καὶ εὐάρεστον τὴν σχέσιν των· οἱ κύριοι δὲν πρέπει νὰ παροξύνωσιν εἰς ἀπειθείαν τοὺς ὑπερέτας των διὰ σενοχωριῶν, ὑπερβολικῶν βάρειων, καὶ πολλὰ μεγάλης φειδωλίας· οἱ δὲ ὑπερέται πρέπει νὰ δεικνύωσιν εἰς τοὺς κυρίους των σέβας, ὑπακοήν, ἀγάπην καὶ πίσιν· τὸ τελευταῖον μάλιστα εἶναι τὸ μέγα προτέρημα ἀγαθοῦ ὑπηρετοῦ.

§. 28. Ἐχει καὶ πρὸς τὰ κτήνη ὁ ἄνθρωπος καθήκοντα. Ἐχει μὲν τὴν ἐξουσίαν νὰ μεταχειρίζεται τὰς δυνάμεις των πρὸς ὠφελειάν του καὶ νὰ τὰ σκοτόνη, ἂν εἶναι βλαβερὰ, ἢ ἂν θέλῃ νὰ μεταχειρισθῇ τὸ κρέας, καὶ τὸ δέρμα των κτλ. ἀλλὰ δὲν ἔχει ἐξουσίαν χωρὶς ἀνάγκην, νὰ τὰ θλίβῃ καὶ νὰ τὰ βασανίζῃ· τὰ δὲ οἰκιακὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα τρέφει δι' ὠφελειάν του, χρεωθεῖ νὰ μὴ τὰ ἀφίνη πεινασμένα καὶ διψασμένα.

Τὶ χρεωθεῖ νὰ κάμνη ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν Θεόν.

§. 29. Θεὸς εἶναι ὁ ὕψιστος ἡμῶν δημιουργὸς καὶ κύριος, καὶ προνοητῆς τῆς ζωῆς μας, καὶ βραβευτῆς τῶν ἀγαθῶν πράξεων, τιμωρητῆς δὲ τῶν κακιῶν. Πρὸς τοῦτον τὸν ἄπειρον εὐεργέτην μας χρεωσοῦμεν καθήκοντα καὶ διὰ φρονημάτων καὶ διὰ πράξεων.

§. 30. Πρὸς τὸν Θεὸν πρέπει νὰ προσφέρωμεν τὴν μέγιστον τιμὴν, καὶ τὴν ἐξ ὅλης ψυχῆς μας ἀγάπην, καὶ τὸν ὑ-

πέρτατον θαυμασμόν· διότι, ἐὰν ἔχωμεν χρέος νὰ τιμῶμεν ὅλα τὰ λογικὰ ὄντα (§. 13.), πόσον πλέον πρέπει νὰ τιμῶμεν τὸν ὑψιστον δημιουργὸν τῶν λογικῶν ὄντων! Τιμῶμεν δὲ τὸν Θεὸν πρῶτον, ἐὰν ἀποφεύγωμεν πᾶσαν ἔννοιαν καὶ πράξιν, ἥτις ἀντιφέρεται εἰς τὴν ἡθικὴν, καὶ ἐπομένως εἰς αὐτὸν τὸν Θεόν· δεύτερον, ἐὰν μεταχειριζώμεθα ὀρθῶς τὰς δυνάμεις μας πρὸς κατόρθωσιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἐπομένως πρὸς ὑπακοὴν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὅλα λοιπὸν τὰ καθήκοντα, ὅσα χρεωζοῦμεν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ πρὸς τὸν πλησίον μας, εἶναι καθήκοντά μας καὶ πρὸς τὸν Θεόν, ἐπειδὴ διὰ τῆς τούτων ἐκπληρώσεως δεικνύομεν τὸ σέβας μας πρὸς αὐτὸν, ὅστις μᾶς ἐπλασε λογικούς, καὶ μᾶς ἔδωκε τῆς ἡθικῆς τοὺς νόμους.

§. 31. Καὶ ἡ μὲν τιμὴ αὕτη εἶναι ἔμμεσος· ἀμέσως δὲ τίμα τὸν Θεὸν διὰ τῶν ἐφεξῆς.

α'. Ὁμιλεῖ μὲ σέβας περὶ Θεοῦ καὶ θείων πραγμάτων· καὶ μήτε νὰ λαλήσῃ, μήτε νὰ πράττῃς τι, τὸ ὁποῖον ἀντιφέρεται εἰς τὰς θείας τελειότητας. Ἀντιφέρονται δὲ εἰς τὰς θείας τελειότητας τὰ ἐφεξῆς· ἄρνησις Θεοῦ, καταφρόνησις τῶν μυστηρίων τῆς πίστεως, ψευδωρκία, εὐήθεις ὅρκοι, ἐπίκλησις τῆς θείας βοήθειας εἰς κακοήθη ἔργα, κατάραι, δυσαρέσχησις τῆς ἡθικῆς τοῦ κόσμου διαταγῆς. Δὲν πρέπει νὰ δοκιμάζῃς τὸν Θεὸν ζητῶν νὰ σὲ ἐλευθερώσῃ διὰ θαυμάτων ἀπὸ κινδύνους, εἰς τοὺς ὁποίους περιεπλέχθῃς μὲ τὴν θέλησίν σου· ἢ νὰ μετασρέψῃ τὴν τάξιν τῆς φύσεως διὰ τὴν ἀνάπαυσίν σου, ἢ δι' ἄλλους σωματικούς σου σκοπούς· ἀτιμάζεις δὲ τὸν Θεὸν καὶ διὰ ψευδευλαβείας, ὑποκρίσεως, καὶ ἐὰν πισεύῃς, ὅτι διὰ τῶν ἐξωτερικῶν σημείων τῆς θείας λατρείας, ἤγουν προσευχῆς καὶ νησιείας, χωρὶς τὰ ἔργα τῆς ἡθικῆς, δύνασαι νὰ τύχῃς τῆς σωτηρίας. » Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρὰ ἐστίν « εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

β'. Ἡ ἀληθινὴ εὐσέβεια ἀπαιτεῖ νὰ δοξολογῶμεν τὸ

πανάγιον τοῦ Θεοῦ ὄνομα· νὰ ἐξαπλόνωμεν τὴν ἀληθινὴν θεογνωσίαν· νὰ ἐξολοθρεύωμεν τὴν ἀπιστίαν, καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν, καὶ τὸν φανητισμὸν, νὰ διατηρῶμεν καὶ νὰ ζωοποιῶμεν τὰ περὶ Θεοῦ φρονήματά μας διὰ προσευχῆς, καὶ ἄλλων εὐλαβείας ἐνδεικτικῶν τελετῶν· νὰ τιμῶμεν τοὺς θεῖους του ναοὺς, καὶ νὰ σεβώμεθα τοὺς ἱεροὺς λειτουργοὺς του· νὰ κρατῶμεν ἅγιον καὶ ἱερόν καὶ μέχρι κεραίας ἀπαράβατον τὸν θεῖον νόμον· νὰ εὐχαριστούμεθα εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ κόσμου· νὰ ἀναπαυώμεθα εἰς τὴν κατάστασίν μας· νὰ εὐχαριστῶμεν τὸ θεῖον ἔλεος δι' ὅσα μᾶς ἐχάρισε· καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν νὰ ἔχωμεν ἀφιερωμένας εἰς τὸν πανάγαθον ἡμῶν πατέρα καὶ κηδεμόνα πᾶσας τὰς ἐλπίδας μας.

Ἐντελέζερα δὲ καὶ ἀκριβέζερα μᾶς διδάσκει τὰ εἰς τὸν Θεὸν καθήκοντά μας ἢ ἱερὰ κατήχησις πρὸς ὑπερφυοῦς καὶ ἀμωμήτου μας πίσεως.

Διὰ τίνων μέσων ἐμποροῦμεν νὰ ἀποκτήσωμεν τὴν ἀρετήν.

§. 32. Μέσα ἢ ὄργανα ἀρετῆς λέγονται, ὅσα διεγείρουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν θέλησιν τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὴν μετ' αὐτῆς συνδεδεμένην πράξιν των. Ἀνάγονται δὲ εἰς τὰ ἐφεξῆς· Α'. μέσα τοῦ νὰ γνωρίσωμεν τὰ καθήκοντά μας· Β'. νὰ γυμνάσωμεν τὴν ἠθικὴν μας κρίσιν· Γ'. νὰ ἀποδιώξωμεν τὰ ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἐμπόδια τῆς ἀρετῆς, καὶ νὰ ὑποτάξωμεν τὰς χείρονας ὀρμὰς τῆς σαρκὸς εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Τὰ τρία ταῦτα ἐμποροῦν νὰ ἀναπτυχθῶσι μὲ τὰς ἐφεξῆς ἑπτὰ νοουθεσίας.

Α'. Γνωθὶ Σαυτόν. Μάνθανε τὴν διάθεσιν καὶ τὴν κρᾶσιν, καὶ τὰς ἐπικρατούσας ὀρμὰς σου, διὰ νὰ τὰς μεταχειρίζεσαι εἰς ἀγαθόν, καὶ διὰ νὰ μὴ τὰς ἀφήσῃς νὰ παρεκτρα-

πῶσιν εἰς πονηρίαν. Παρατῆρει Ποῖα σ' ἐμποδίζουσι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τοῦ νὰ γείνης ἐνάρετος. Ἐξετάζε τὸν ἑαυτὸν σου εἰλικρινῶς κατὰ τίνας ἀρχὰς ἔπραξας εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν περίσασιν· καὶ φυλάττου μὴ ἀπατάσθαι, τὸ ὁποῖον συμβαίνει συχνότατα εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐρώτα σεαυτὸν καθ' ἡμέραν. Τίνα καθήκοντα ἐπλήρωσας, Τίνα παρείδες, Τίνα σφάλματα ἔκαμες, λέγων τὸ Πυθαγόρειον.

Πᾷ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δεόν οὐκ ἐτελέσθην;

Καὶ κατὰ ταύτην τὴν εἰλικρινῆ ἐξομολόγησίν σου προσπάθει νὰ βελτιώσῃς τὴν μέλλουσαν διαγωγὴν σου.

Β'. Γνωθὲ τοὺς ἄλλους. Συνανασρέφου μὲ παντοδαπούς ἀνθρώπους, καὶ παρατῆρει τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν εἰς ὅσους γνωρίζεις δι' ἰδίας σου πείρας, ἢ διὰ μελέτης τῶν ἰσοριῶν. Τί ἄραγε εἶναι ἀληθῶς οὗτος ὁ ἀνθρώπος; Τί φαίνεται ὅτι εἶναι; Διὰ τί δὲν εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον φαίνεται; Ταύτας καὶ τὰς τοιαύτας ἐρεῦνας μεταχειρίζου ἐπωφελῶς εἰς τὸ νὰ διορθώσῃς τὸν ἑαυτὸν σου.

Γ. Γύμναζε τὴν ἠθικὴν σου κρίσιν. Κρίνε πράξεις τινὰς μερικὰς καὶ τὰς αἰτίας τῶν, ἂν εἶναι καθαρῶς ἠθικαί, ἢ ἰδιωφελεῖς τοῦ πράττοντος, ἢ ἀναμειγμένα καὶ ἀπὸ τὰ δύο. Κράτει δὲ συχνάκις ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν σου παραδείγματα· καὶ ἐρώτα σεαυτὸν Τί ἠθέλες κάμειν εἰς ταύτην τὴν περίσασιν, εἰάν ἠθέλες νὰ κάμῃς ἠθικῶς ἀγαθὰ ἔργα.

Δ'. Ὁξύνε τὴν ἠθικὴν σου αἴσθησιν. Αἰσθάνου χαρὰν, ὅταν πράττῃς ἀγαθὰ, καὶ προσπάθει νὰ τὴν αὐξάνῃς· πικραίνου, ἂν ποτε πταίσῃς τίποτε, καὶ δοκίμαζε τὴν πικρίαν ταύτην μὲ ὅλην τὴν ὀξύτητά της· Ἀποσρέφου τὴν κακίαν μὲ ὅλας σου τὰς δυνάμεις· ἐνθουσιάζου ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς· μὴ νομίσῃς, ὅτι τοῦτο εἶναι ἄλογος φανητισμὸς· εἶναι

μάλιςα τὸ μέσον μεταξύ τῆς ἠθικῆς ἀναισθησίας καὶ τοῦ φαντασμοῦ.

Ε. Ἐχε ζῆλον ὑπὲρ τῆς εὐσεβοῦς πίσεως. Ἐνασχολοῦ εἰς Θεολογικὰς θεωρίας· κρίνε ὀρθῶς τὰς ὑφίστας τῆς πίσεως ἀληθείας, καὶ σέβουτας πάντοτε ἐξ ὅλης σου καρδίας· ἔχε πάντοτε ἀνοικτὴν τὴν καρδίαν σου εἰς τὸ νὰ δέχεσαι τὰς τερπνοτάτας καὶ σωτηριωδέσας παραγγελίας της. Κήρυττε ταύτας μετὰ ζήλου καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, ὡς τὰ μόνα μέσα τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπαύσεως καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν τὴν πρόσκαιρον, καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν τὴν ἀγήρω καὶ ἀτελεύτητον.

Σ. Χαλιναγώγει τὰ ἄλογα πάθη σου. Γυμνάζου καθ' ἡμέραν νὰ εἶσαι δίκαιος, ἀνδρείος, σώφρων, ὑπομονητικός· πᾶσα νίκη κατὰ τῶν ἀλόγων παθῶν μᾶς ἀναδεικνύει ἡγεμόνας ἡμῶν αὐτῶν καὶ βασιλεῖς.

Ζ. Ἐνασχολοῦ πάντοτε εἰς σπουδαῖα πράγματα. Καὶ εἰς τὰς ἐρήμους, εἰάν ἡ περίσασις σὲ ἐξορίσῃ, πρέπει νὰ θεωρῆς σπουδαῖα πράγματα· καὶ νὰ μὴ ἀφίνεσαι εἰς μόνα τῆς φαντασίας σου τὰ παιγνίδια. Προσέτι ἡ μετὰ χρησῶν φίλων συναναστροφὴ, ἀναγνώσεις ὠφελίμων συγγραμμάτων, μελέτη τῶν ἔργων τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης, γυμνάσις τῆς αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ κτλ. σοῦ δίδουν ἀφθόλους καὶ παντοδαπὰς ἀφορμὰς εἰς τὸ νὰ βελτιώσῃς, καὶ νὰ σερεώσῃς τὰ ἠθικά σου φρονήματα· ὁ σοφὸς δὲν πρέπει νὰ παρατρέχη τοιαύτας ὠφελίμους ἀφορμὰς.

Ταύτας τὰς ὀλίγας τῆς ἠθικῆς ἀρχὰς μελετῶντες ἐπιμελῶς κατὰ τὸ παρὸν, Φίλοι Παῖδες, θέλετε ἀποκτήσειν τὸν πλοῦτον τῶν ἀρετῶν, καὶ θέλετε φθάσειν χαίροντες εἰς τὸ τέλος τοῦ προσκαιροῦ τούτου βίου, χωρὶς νὰ μετανοήσετε πικρῶς, διότι ἐπεριπατήσατε τὸ προκείμενον στάδιον!

